

บทที่ 2

แนวความคิดเชิงทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย โดยได้แบ่งเป็นสาระต่างๆ ดังนี้

ก. กรอบแนวคิดทฤษฎี

1. ทฤษฎีทางจิตวิทยา
2. ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท
3. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ก. กรอบแนวคิดทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

การจูงใจ (Motivation) หมายถึง วิธีการที่จะชักนำพฤติกรรมผู้อื่นให้ประพฤติปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ พฤติกรรมของคนจะเกิดขึ้นได้ต้องมีแรงจูงใจ (สมพงษ์ เกษมสิน 2516: 414) เหตุนี้การจูงใจจึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าหรือแรงจูงใจซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของแรงจูงใจไว้หลายประการ ดังนี้

Andress (1970 : 505) ให้ความหมายว่า " แรงจูงใจ เป็นตัวการที่ทำให้เกิดพลังในพฤติกรรมของมนุษย์ "

Barelson and Steiner (1964 : 240) ให้ความหมายว่า " แรงจูงใจ คือ สถานการณ์ภายในซึ่งไปกระตุ้นและริเริ่มเรื่องของการกระทำ และการเคลื่อนไหว แล้วนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามช่องทางทางการนำของเป้าหมาย "

James C. Davies (1963 : 108) นิยามคำว่า "แรงจูงใจ" คือ การแสวงหาหนทางให้ได้มาซึ่งความพอใจในแต่ละขั้น ของความต้องการอันเป็นแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์

J. Kogan and E. Havemann (1968 : 630) ได้ให้ความหมายว่า แรงจูงใจ หมายถึง แรงซึ่งควบคุมพฤติกรรมของคน อันเกิด จากความต้องการ (Needs) พลังกดดัน (Drive) หรือ ความปรารถนา (Desires) ที่จะผลักดันให้คนพยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ พฤติกรรมของคนถูกกำหนดและควบคุมโดยการจูงใจต่างๆ การจูงใจเหล่านี้ยังมีลักษณะแตกต่างกันไปสำหรับแต่ละคนอีกด้วย

John S. Guilford and David E. Gray (1970 :12) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับแรงจูงใจว่า " แรงจูงใจ คือ สิ่งใดก็ตามที่เร่ง เร้า นำช่องทาง และเสริมสร้างความปรารถนาในการประกอบกิจกรรมใน ตัวบุคคล "

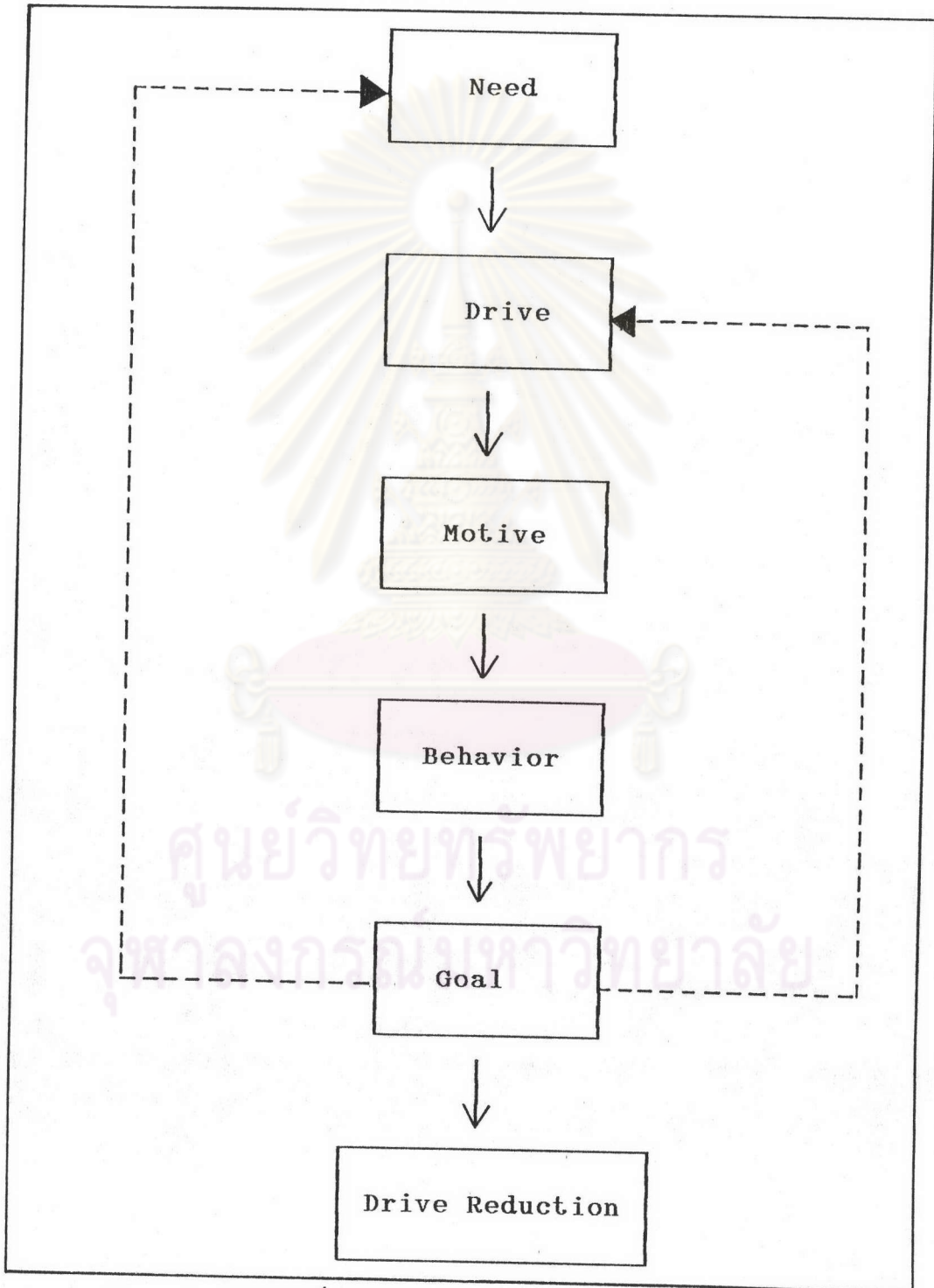
John M. Atkinson (1966 : 73) นักจิตวิทยาได้ให้คำจำกัดความของคำว่า แรงจูงใจ คือ ความต้องการของบุคคลที่จะฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เขากล่าวว่าแนวโน้มในการทำงานให้สำเร็จเป็นสภาพจูงใจที่เรียนรู้ได้จากความสนใจต่อ งานและบุคคล โดยแต่ละบุคคลจะกำหนดมาตรฐานความสำเร็จของงานแตกต่างกันออกไป ซึ่งแต่ละคนก็จะแข่งกับมาตรฐานที่ตนเองตั้งไว้

ถวิล ธาราโกชน์ (2532 : 68) ได้กล่าวถึงคำว่า แรงจูงใจว่าหมายถึงพลังที่มีอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระตุ้นหรือชี้ทางให้อิทธิฤทธิ์กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย กล่าวคือเมื่อบุคคลต้องการที่จะทำสิ่งใดก็ตาม จะต้องใช้ความรู้ ความสามารถที่บุคคลนั้นมีอยู่ จึงจะสามารถทำงานนี้ให้เสร็จสิ้นลงไปได้ แรงจูงใจจึงเป็น สิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลสามารถทำงานได้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การจูงใจ (Motivation) เป็น กระบวนการอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดแรงผลักดันภายในบุคคลให้บุคคลากรนำ -

พฤติกรรมไปสู่เป้าหมายดังแผนภาพ

กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)

ที่มา : นีรันตร์ แสงสวัสดิ์, เอกสารคำสอนวิชา 417209 มนุษย์สัมพันธ์
ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

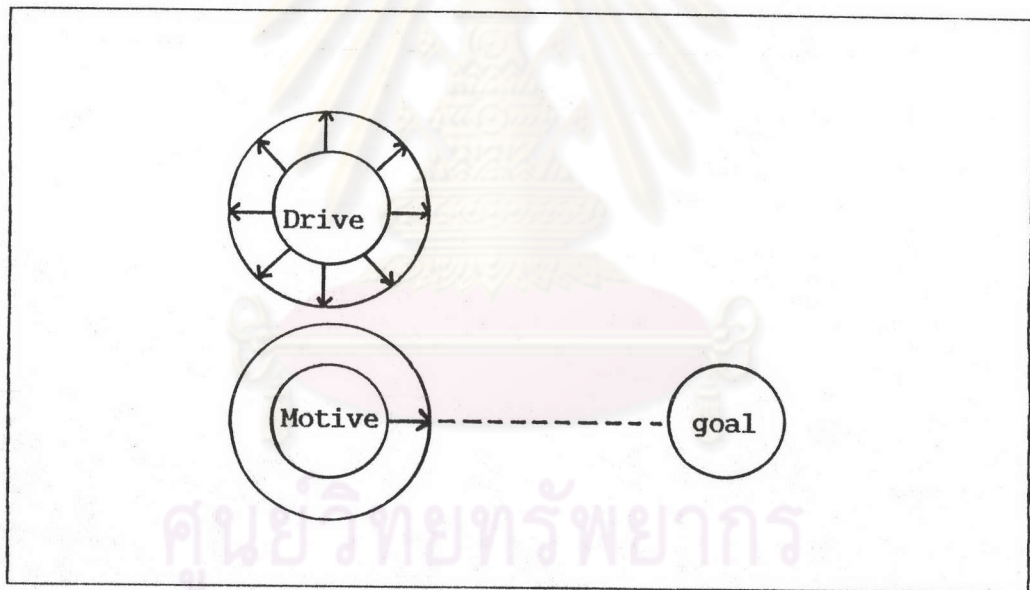
กระบวนการจูงใจเริ่มจากความต้องการ (Need) ที่เป็นตัวก่อให้เกิดแรงขับ (Drive) ต่อมาแรงขับก็จะเปลี่ยนเป็นแรงจูงใจ (Motive) ซึ่งจะผลักดันให้บุคคลกระทำพฤติกรรม (Behavior) อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างเพื่อไปสู่เป้าหมาย (Goal) ที่บุคคลต้องการ เมื่อบุคคลต้องการเมื่อบุคคลบรรลุเป้าหมายแล้วแรงขับของบุคคลก็ลดลง (Drive Reduction) เป็นอันสิ้นสุดกระบวนการ

การจูงใจ มีองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการที่จะเป็นต้องทำความเข้าใจ คือ ความต้องการ (Need) แรงขับ (Drive) แรงจูงใจ (Motive) และเป้าหมาย (Goal)

ความต้องการ (Need) คือ สภาวะที่บุคคลขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดสิ่งใด การขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาวะทางสรีรวิทยาของบุคคล ซึ่งจำเป็นต้องการมีชีวิตอยู่ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของบุคคลที่ทำให้บุคคลยึดติดกับสิ่งนั้นเมื่อสิ่งนั้นขาดหายไปหรือไม่เพียงพอก็จะเกิดความต้องการ เช่น ความรัก การยอมรับจากคนอื่น เกียรติยศชื่อเสียง ความสำเร็จ ฯลฯ

แรงขับ (Drive) คือ แรงผลักดันที่อยู่ภายในบุคคลซึ่งเกิดจากภาวะที่ขาด กล่าวคือ เมื่อบุคคลขาดหรือรู้สึกว่าเขาขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็จะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นภายใน แรงขับนี้จะมีปริมาณความเข้มข้นมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความต้องการ ความต้องการน้อยแรงขับก็น้อย ความต้องการมากแรงขับก็มาก แต่ในบางครั้งถ้าความต้องการมากเกินไป แรงขับอาจจะน้อยก็เป็นได้ เช่นหิวมากเกินไปก็อาจจะไม่มีแรงที่จะทำอะไรแม้กระทั่งไปหาอาหารกินก็ได้ แรงขับที่เกิดขึ้นกับบุคคล ถ้าเป็นแรงขับเพียงอย่างเดียวไม่เปลี่ยนสภาพเป็นแรงจูงใจ อาการของบุคคลที่แสดงออก คือ ตื่นตัว อึดอัดไม่สบาย หงุดหงิด งุ่นง่าน ฯลฯ แต่ก็ไม่ได้มีการกระทำใดๆ ที่สื่อให้เห็นว่าจะไปสู่สิ่งที่ตัวเองต้องการ

แรงจูงใจ (Motive) คือ แรงผลักดันภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลกระทำพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย แรงจูงใจนี้มีความสัมพันธ์กับแรงขับและเป้าหมาย กล่าวคือ แรงจูงใจเป็นแรงผลักดันภายในที่แปรสภาพมาจากแรงขับ เมื่อมีเป้าหมายหรือทิศทางที่จะไปสู่เป้าหมาย แรงขับที่เกิดจากความต้องการแล้วไม่รู้ว่าหาวิธีสนองความต้องการได้อย่างไร แรงขับนี้เกิดสภาพเป็นแรงขับอยู่หรืออาจจะลดไปเองในที่สุด แต่ถ้าบุคคลเกิดแรงขับแล้วเป็นแนวทางที่จะไปสู่สิ่งที่ตนเองต้องการ แรงขับนี้ก็จะแปรสภาพเป็นแรงจูงใจ จะเห็นได้ว่าแรงขับกับแรงจูงใจนั้นแตกต่างกัน คือแรงขับไม่มีทิศทางไปสู่เป้าหมาย แต่แรงจูงใจมีทิศทางไปสู่เป้าหมาย

เป้าหมาย (Goal) คือ สิ่งที่สนองความต้องการของบุคคล ซึ่งจะเป็นผลให้บุคคลมีแรงขับเมื่อได้บรรลุสู่เป้าหมายแล้ว เป้าหมาย (Goal) ในกระบวนการจูงใจนั้น มักจะถูกกล่าวถึงในลักษณะที่เรียกว่า สิ่งล่อใจ (Incentive) สิ่งล่อใจ คือ สิ่งที่บุคคลต้องการอยากได้ เพื่อสนองความต้องการของบุคคล หรืออาจจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดความต้องการขึ้นมาก็ได้ ในกรณีที่สิ่งล่อใจเป็นตัวกระตุ้นให้เกิด

ความต้องการนั้น เป็นเพราะว่าในสภาพหนึ่งของคนอาจจะมีแนวโน้มที่จะต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่แล้วอันเป็นผลประสพการณ์ หรือการเรียนรู้เดิม แต่บุคคลไม่รับรู้ หรือรู้สึกต้องการสิ่งนั้น เมื่อได้รับรู้ (เห็น) สิ่งล่อใจ ความต้องการที่เกิดขึ้น

แรงจูงใจจึงอาจเกิดได้จากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลนั้น ๆ เอง ภายใน ได้แก่ ความรู้สึกต้องการ หรือขาดอะไรบางอย่าง จึงเป็นพลังชักจูงหรือกระตุ้นให้มนุษย์ประกอบกิจกรรมเพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหรือต้องการนั้น ส่วนภายนอก ได้แก่ สิ่งใดก็ตามที่มาแรงเร้า นำช่องทางและเสริมสร้างความปรารถนาในการประกอบกิจกรรมในตัวมนุษย์ ซึ่งแรงจูงใจนี้อาจเกิดจากสิ่งเร้าจากภายในหรือภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หรือทั้งสองอย่างพร้อมกันได้ (คัททยา มีประเทศ 2534 : 20)

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's hierarchy of needs theory)

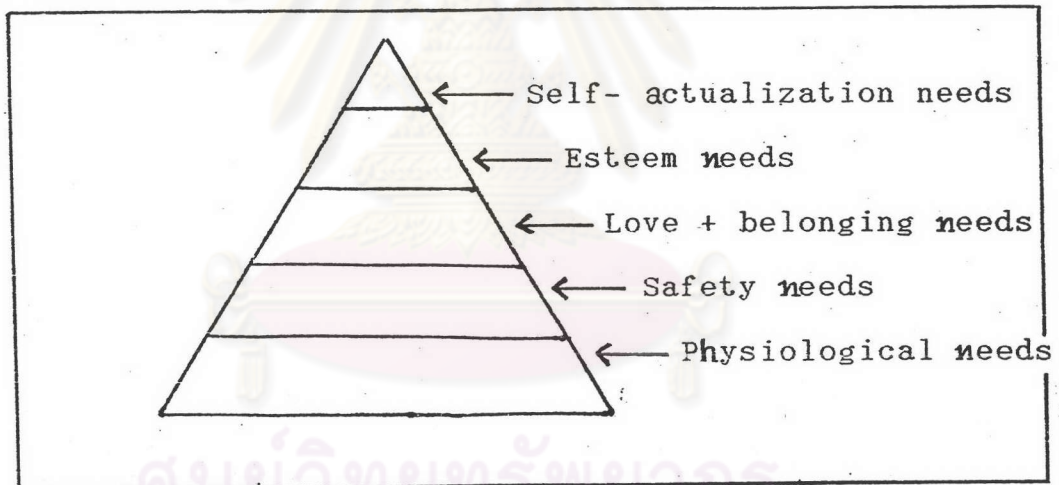
เป็นทฤษฎีลำดับขั้นตอนของความพึงพอใจในความต้องการของบุคคล ผู้เสนอทฤษฎีนี้ คือ มาสโลว์ (Abraham H. Maslow, 1970) ทฤษฎีนี้จะบอกให้รู้ว่า ความต้องการของมนุษย์เรานั้นจะพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากความต้องการขั้นต่ำสุดไปจนกระทั่งถึงความต้องการขั้นสูงสุด รวมทั้งหมด 5 ขั้นด้วยกัน ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการทางสรีระ (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานต่ำสุดที่จำเป็นในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ หรือเป็นความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน และความต้องการทางเพศ ฯลฯ เป็นต้น
2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety needs) เป็นความต้องการที่จะปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ที่อาจจะเกิดแก่ร่างกายรวมทั้งความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ รอดพ้นจากการคุกคาม และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หน้าที่การงาน ฯลฯ

3. ความต้องการความรักความเป็นเจ้าของ (Love and belonging needs) เป็นความต้องการทางอารมณ์และสังคมที่จะมีความรักและคนที่รัก รวมทั้งความรู้สึกเป็นเจ้าของต้องการเพื่อน ต้องการคนเข้าใจ ยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสังคม ฯลฯ

4. ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem needs) เป็นความต้องการทางสังคมที่อยากให้ตนเองเด่นเป็นที่ยกย่อง มีเกียรติ มีชื่อเสียงให้บุคคลอื่นยกย่องสรรเสริญ ฯลฯ

5. ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (Self-actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุด ต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองรับรู้ให้เจริญงอกงามก้าวไปสู่ความสำเร็จตามที่ตัวเองปรารถนา และใฝ่ฝันอยากจะเป็น เช่น ใฝ่หาความรู้เพื่อเป็นนักปราชญ์ สร้างสรรค์งานหรือความรู้ที่ตนรัก พัฒนาตนเอง เพื่อความหลุดพ้น ฯลฯ

ความต้องการตามลำดับขั้นทฤษฎีของ Maslow

แนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีนี้ คือ

1. ความต้องการของมนุษย์ สามารถเรียงลำดับความสำคัญได้จากความสำคัญพื้นฐานต่ำสุดไปสู่ความสำคัญขั้นสูงสุด

2. มนุษย์จะมีความต้องการในขั้นที่สูงสุดขั้นไปได้ก็ต่อเมื่อความต้องการในระดับต่ำกว่าได้รับการสนองในระดับหนึ่งแล้ว

3. ความต้องการในแต่ละระดับอาจจะซ้ำซ้อนกันได้ กล่าวคือ ในขณะที่บุคคลมีความต้องการอยู่ในขั้นหนึ่งก็อาจจะมีความต้องการขั้นอื่นอยู่ด้วย แต่ประมาณความต้องการอาจไม่เท่ากัน เช่น ขณะที่บุคคลกำลังแสวงหาเกียรติยศชื่อเสียง (ขั้นที่ 4) เขาก็ยังคงมีความต้องการความรัก ความปลอดภัย และความต้องการทางสรีระอยู่

จากทฤษฎีของ Maslow จึงเห็นได้ว่าเป็นการจัดลำดับความต้องการของมนุษย์ เช่นเดียวกันหมด ซึ่งอาจจะไม่เป็นจริงเสมอไปเพราะความปรารถนาของมนุษย์นั้นแตกต่างกันแล้วแต่บุคคล แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีดังกล่าวก็ทำให้เข้าใจในการแสดงพฤติกรรมและความต้องการของมนุษย์ได้อย่างหนึ่ง เป็นประโยชน์ในการที่จะสามารถคาดหวังหรือทำนายพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ได้

2. ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A theory of self - reliance of rural community)

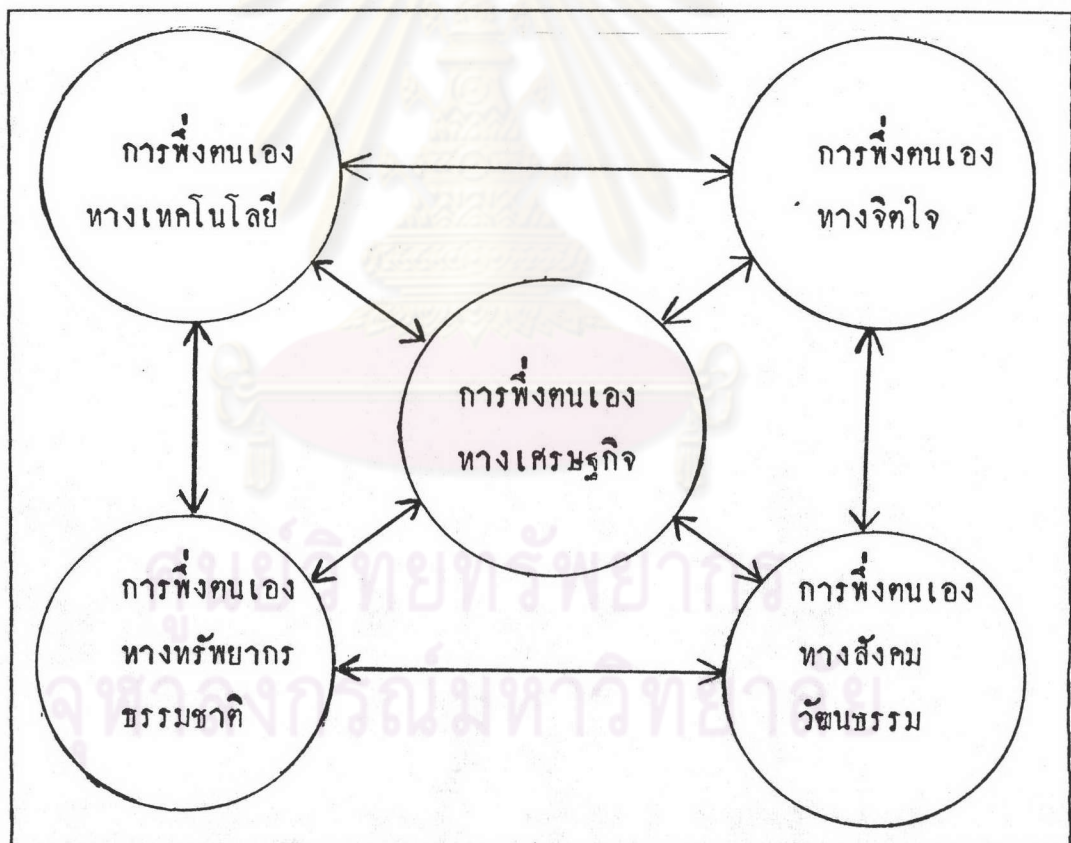
ทฤษฎีเรื่องการพึ่งพาตนเองของชุมชนชนบทนี้ ได้เสนอครั้งแรกในรายการการวิจัยเอกสารเสนอต่อสภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชนบทไทย โดยสัญญา สัญญาวิวัฒน์ และ สุริชัย หวันแก้ว ในปี พ.ศ. 2530 กล่าวคือ ในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (หรือสังคมใดก็ตาม) นั้น ต้องมีปัจจัยหรือตัวแปรห้าประเภทรวมกัน คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางจิตใจ และปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม (เรียกสั้น ๆ ว่า TERMS MODEL) ขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ สังคมที่จะพึ่งตนเองได้จะต้องมีปัจจัยเหล่านี้ให้ครบถ้วน หากสังคมยังขาดปัจจัยประเภทใดอยู่ก็จะแสวงหามาให้ครบ จึงจะเรียกได้ว่าสามารถพึ่งตนเองได้

มองในเชิงทฤษฎี อาจกล่าวได้ว่า การพึ่งตนเองที่ประกอบด้วยปัจจัยห้าประเภทรูปนั้นเป็นการพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ แต่การพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์นี้ประกอบขึ้นมาด้วยการพึ่งตนเองบางส่วน (Partial self-reliance) คือการพึ่งตนเองทางจิตใจหรือการพึ่งตนเองของบุคคลแต่ละคน การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรมหรือการพึ่งตนเองของกลุ่ม

คน การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ

ในทำนองเดียวกัน การพึ่งตนเองด้านใดด้านหนึ่งอย่างสมบูรณ์นั้นก็จะต้องอาศัยปัจจัยอีกสี่ประเภทที่เหลือด้วย นั่นคือ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมชนบทไทยจะต้องอาศัยการพึ่งตนเองทางจิตใจ สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติด้วย เพื่อช่วยให้เป็นรูปธรรมขึ้นได้ เสนอแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทย

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , "การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมชนบทไทย ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม " วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2531) : 72-91.

การให้นิยามสังกัป (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2534 : 61-62)

การพึ่งตนเองได้ (Self-reliance) ในที่นี้หมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตัวเองได้ มีได้ทั้งระดับปัจเจกชน (Individual) และชุมชน คำว่า ปัจเจกชนพึ่งตนเองก็หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ได้เอง หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกัน อย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคน หรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นเวลานานพอสมควร การพึ่งตนเองได้ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถดังกล่าวข้างต้น ชุมชนที่ใช้ในทฤษฎีนี้เป็นชุมชนในชนบท อันเป็นชุมชนที่มีประชากรไม่หนาแน่น โครงสร้างสังคมไม่ซับซ้อน ประชาชนมักเป็นผู้นิยมความซื่อสัตย์ เคร่งครัดประเพณีและไม่ค่อยเข้าใจบทบาทของผู้อื่นนอกจากพวกตนเองมากนัก

การพึ่งตนเองได้มีลักษณะพลวัต (Dynamic) เลื่อนสูงขึ้นหรือต่ำลงได้ในขณะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (Moving-equilibrium) นั้นเอง

การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological self-reliance) ในทฤษฎีนี้หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้ เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การรู้จักวางโครงการ รู้จักจัดการ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และการบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอเพื่อการใช้งาน เทคโนโลยีในความหมายนี้ รวมทั้งของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Folk wisdom) ด้วย

การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic self-reliance) ในทฤษฎีนี้ หมายถึงความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ (ทำมาหาเลี้ยงชีพ) ที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พอสมควร หรือหากมองในแง่ความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลก็จะต้องสูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พอสมควรดังกล่าว

การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources self-reliance) ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ในชุมชน หรือ สามารถหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาตินั้น หมายถึงการมีทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสียหายไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดสูญครุธรรมชาตินานัก ตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ป่า สัตว์บกและน้ำ รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ที่มีค่าและความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological self-reliance) ในทฤษฎีนี้ หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิเลสตัณหา ไม่ให้โลก โกรธ หลง หรืออยากได้ อยากดี จนเกินความสามารถของตน

การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (Socio-cultural self-reliance) ในทฤษฎีนี้ หมายถึงภาวะการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของตนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกลุ่มของตนเองหรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอก ปกติกลุ่มคนที่หมายถึงนี้ต้องมีขนาดใหญ่พอสมควร เช่น ขนาดหมู่บ้านใหญ่ หรือตำบล ในปัจจุบันของไทย เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถสูงระดับหนึ่ง ติดต่อกันสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นปัจจัยย่อมนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาและการมีผู้นำที่ดีดังกล่าว

กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่ชุมชนชนชาติใดๆ จะพึ่งตนเองได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ชุมชนชนบทนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้ในห้าทาง คือ ทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทางจิตใจและทางสังคม ระดับการพึ่งตนเองของชุมชนจะสูงหรือต่ำ ย่อมขึ้นอยู่กับระดับการพึ่งตนเองที่ได้ด้านต่าง ๆ ดังกล่าวของชุมชนอีกทอดหนึ่ง

3. แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมโดยทั่วไป หมายถึง วิธีทางที่บุคคลเรียนรู้ทักษะ ความรู้ค่านิยม แรงจูงใจ และบทบาทที่เหมาะสมกับตำแหน่งของเขาในกลุ่มหรือในสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับนิยามทางสังคมวิทยา การขัดเกลาทางสังคมเป็นวิธีทางที่บุคคลเรียนรู้เพื่อทำตัวให้เหมาะสมกับสังคมและลำดับต่อไปก็ให้ความสนใจว่า กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงบุคคลเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยเช่นกัน ตัวอย่างนิยามการขัดเกลาทางสังคมที่เสนอแนะไว้โดยนักวิชาการบางท่าน เช่น

ในหนังสือพจนานุกรมทางสังคมวิทยา (Dictionary of sociology) Duncan ได้กล่าวไว้ว่า " การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ระยะยาวของมนุษย์ที่จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงค่านิยมที่สำคัญๆ ของสังคม ตลอดจนรูปแบบสัญลักษณ์ในระบบสังคม ซึ่งบุคคลนั้น เข้าร่วมอยู่แล้วนำมาใช้เป็นบทบาทในการแสดงออก " (Duncan, 1968 : 170)

Back (1977 : 125 อ้างใน ชัยยุทธ ดาผา 2534 : 17) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่เกิดเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันและอนาคตที่เกิดขึ้นในสังคม

Brembeck (อ้างใน วราคม ที่สุกะ 2522 : 73) ได้นิยามการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียน

โดยมุ่งส่งเสริมการตัดแปลงตนเองของบุคคลต่อกลุ่ม ดังนั้น การถูกขัด
 เกลาทางสังคมก็คือ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมนั่นเอง (ชัยยุทธ
 ตาผา 2534 : 18) หรืออาจกล่าวได้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระ
 บวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่
 สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่
 สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น
 นอกจากนี้ การขัดเกลาทางสังคมทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงจากสภาพธรรม
 ชาติเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรมมีสภาพแตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกชนิดอื่น

สำหรับขอบเขตของการขัดเกลาทางสังคมนั้น Tallman และ
 คณะ (อ้างใน ศิขริน สู้สุข 2532 : 4) กล่าวถึงเนื้อหาของกระบวนการขัด
 เกลาทางสังคมโดยทั่วไปว่า คือการหาความรู้และประสบการณ์ที่เป็น
 ความชำนาญเกี่ยวกับบุคลิกภาพเด่นที่เปลี่ยนไป ภายในขอบเขตดังนี้

1. ชนิดของสภาพ บทบาทตำแหน่งทางสังคมและบุคลิก
 ภาพทางสังคมที่อยู่หรือจะเข้าสู่สถานะนั้น เรียนรู้
 ภายในบทบาทสังคมที่เกี่ยวข้อง
 2. พฤติกรรมการแสดงออกและลักษณะนิสัยความเชื่อของกลุ่ม
 แต่ละกลุ่ม มีลักษณะเฉพาะและจะถ่ายทอดกันอยู่ในสังคมแต่ละกลุ่มนั้น ๆ
 3. พฤติกรรมการแสดงออก และลักษณะนิสัยความเชื่อถือมีราก
 ฐานมาจากสังคมนั้นๆ ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะต่างๆไปจากสังคมอื่น
 4. การกระทำตอบโต้กันในทางสังคม หรือการกระทำตอบ
 โต้กลับตามความคาดหมาย (Expected reaction) ผู้อื่นที่จะกระทำต่อ
 ไปนั้น เป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด
 5. มีระเบียบแบบแผนทางสังคม เช่น บรรทัดฐาน ความยึด
 มั่นผูกพัน ความซื่อสัตย์ ระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันภายในสังคมนั้น ๆ
- การจะซึมซับเนื้อหาดังกล่าว บุคคลจะต้องเรียนรู้พื้นฐานและ
 เพิ่มความรู้สึกของความเป็นตัวของตัวเอง และเรียนรู้ลักษณะของบุคคลอื่น
 พร้อมไปด้วย บุคลิกลักษณะของบุคคลเกิดขึ้นจากความรู้สึกของตนเองและ

ความรู้สึกทางสังคม ซึ่งถ้านำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมาอธิบายบทบาทของบุคคลในการเลือกประกอบอาชีพก็จะเห็นได้ว่า บทบาทของบุคคลที่ได้รับมาประพฤติปฏิบัติจะมีความสอดคล้องกับสิ่งที่เรารู้ และความต้องการของบุคคลในครอบครัว คนในกลุ่มสังคมที่คบหาติดต่ออย่างใกล้ชิด และสถาบันการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบัน การดิ้นรนแข่งขันกันเพื่อการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด และการเน้นค่านิยมในเรื่องของวัตถุมีอยู่สูง ปัจจัยทางเศรษฐกิจในเรื่องของรายได้ จำนวนเงินจึงมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในการตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพของบุคคลดังแนวคิดของ Musgrave (1967 : 33-44) ได้เสนอการเลือกประกอบอาชีพเป็นขั้นตอนบนพื้นฐานเชิงเศรษฐกิจ ภายในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเชิงเศรษฐกิจ (Economic socialization) ดังนี้คือ

1. ขั้นตอนการขัดเกลาทางสังคมก่อนการทำงาน (Pre-work socialization) ช่วงเวลานี้มักจะได้รับการขัดเกลาขั้นปฐมภูมิที่มีผลต่อมาจนถึงการขัดเกลาขั้นทุติยภูมิ แนวทางของความผันแปรเชิงบทบาทในวันเด็ก และการเลือกอาชีพมักจะได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากหน่วยที่สำคัญ คือ ครอบครัว พ่อและแม่เป็นหลักสำคัญในการเป็นผู้ขัดเกลาต่อบทบาททางครอบครัวและบทบาทเชิงเศรษฐกิจ คือ บทบาททางอาชีพ เด็กมีโอกาสนในการเรียนรู้บทบาทเชิงเศรษฐกิจจากพ่อแม่ พ่อและแม่เป็นตัวแบบในการถ่ายทอดให้การเรียนรู้ค่านิยมและทัศนคติที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนและกลุ่มเพื่อนซึ่งก็มีอิทธิพลเช่นกัน โรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญของระบบการเลือกบทบาทที่บุคคลเข้าสู่โครงสร้างอาชีพ โดยได้รับอิทธิพลที่สำคัญจากระบบการศึกษา

2. ขั้นตอนการเข้าสู่แรงงาน (Entry to the labour force) การเข้าสู่ตลาดแรงงานจะเลือกโดยผ่านความชอบในอาชีพ ซึ่งอาจจะได้รับการขัดเกลาทางสังคมเชิงเศรษฐกิจล่วงหน้า และการเลือกนี้จะกระทำควบคู่ไปกับการเลือกประเภทของอุตสาหกรรมหรือการค้าการเลือกอาชีพ เมื่อจบการศึกษาอาจจะขึ้นอยู่กับที่ตั้งของงานอาชีพ (Local opportunities)

ในการเลือกงานครั้งแรกเขาต้องเรียนรู้บทบาท ความผันแปรทางอาชีพ ตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและสังคม

3. ขั้นตอนการขัดเกลาทางสังคมในงานอาชีพ (Socialization into the job) เนื่องจากการเลือกอาชีพอาจจะไม่ใช่การเลือกครั้งแรกเดี่ยว เพราะว่าบางครั้งบุคลิกภาพบางประการที่แฝงอยู่ (Hidden) โดยเฉพาะงานที่กีดกันบุคคลจากสถานแวดล้อมหรือบุคคลบางคนอาจจะประสบกับความ สำเร็จและความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน หรืออาจจะต้องประสบกับความ ขัดแย้งสับสน และความล้มเหลวในงานอาชีพ ด้วยเหตุผลที่ว่าเข้าสู่งานอาชีพ ครั้งแรกอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จและตลาดแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงทาง เทคโนโลยีอยู่เสมอ ทำให้บุคคลจำเป็นต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมเพื่อ เข้าสู่งานซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

4. ขั้นตอนการเปลี่ยนงาน (Job change) บางคนทำงานครั้งแรกได้อย่างมั่นคงแต่ก็ต้องการที่จะเปลี่ยนงานหรืออาชีพในช่วงชีวิตต่อมา การเปลี่ยนงานมิใช่เป็นผลมาจากบุคลิกภาพที่ไม่แน่นอน แต่เป็นเพราะ โครงสร้างอาชีพเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี หรือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการ เคลื่อนไหวเชิงอาชีพของบุคคล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่ผ่านมา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำไปประกอบใช้ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองของเกษตรกร พบว่า ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้พอสมควร ดังมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยทางคุณลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2518: 34) ทำการศึกษาสภาพปัญหาทั่วไปของชาวนาในจังหวัดชัยนาทพบว่า ชาวนาส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพการทำนาทำไร่อยู่ โดยไม่สามารถจะทำการเปลี่ยนอาชีพได้ เพราะว่าชาวนาส่วนใหญ่มีการศึกษาเพียงเล็กน้อย ไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเน้นเพียงให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ดังนั้นแรงจูงใจหรือโอกาสที่จะให้ชาวนาเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่น จึงไม่ค่อยมีมากเท่ากับผู้ที่มีการศึกษาในระดับที่สูง

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2522: 27) ทำการศึกษาสภาพทั่วไปของชาวนาในจังหวัดขอนแก่นและเขียงราย พบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิก 5-7 คน จะมีปัญหาในเรื่องรายได้ไม่พอใช้จ่าย น้อยกว่าครอบครัวที่มีสมาชิกระหว่าง 8-10 คน และครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า 10 คน ขึ้นไปตามลำดับ เพื่อที่จะเพิ่มรายได้ ชาวนาจึงมักจะส่งลูกหลานออกไปทำงานนอกท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยหัวหน้าครัวเรือนยังคงประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อยู่แม้จะไม่ได้รับผลประโยชน์ก็ตาม เนื่องจากจะต้องรับภาระเลี้ยงดูสมาชิกภายในครอบครัวอีกหลายคน จึงไม่สามารถเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้

Lionberger (1960 : 4-5) ศึกษาการยอมรับแนวความคิดใหม่พบว่า ชาวนาที่จะยอมรับแนวความคิด ตลอดจนแบบแผนพฤติกรรมใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิมนั้น มักจะเป็นชาวนาที่อยู่ในช่วงของวัยหนุ่ม และวัยกลางคน ส่วนชาวนาที่ยอมรับแบบแผนพฤติกรรมใหม่ ๆ ได้ช้า หรือไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลงเลยนั้นมักจะเป็นชาวนาที่มีอายุน้อยหรือน้อยเกินไป ซึ่งชาวนาในประเภทหลังนี้มักจะยึดถือการประกอบอาชีพแบบเดิมๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

Sanderson (1948: 223 อ้างใน พนม แฝงฤทธิ์ 2528: 13) พบว่าขนาดครอบครัวของชาวชนบท โดยเฉพาะครอบครัวชาวนาจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าครอบครัวของชาวเมืองเนื่องจากต้องการแรงงานส่วนในการทำงาน แม้ว่าตามสภาพเป็นจริงที่ปรากฏจะไม่ได้ใช้แรงงานทั้งหมดก็ตาม และจากการที่ครอบครัวของชาวนาที่ขนาดใหญ่เช่นนี้ จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายมาก เพราะหัวหน้าครอบครัวจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่อยู่ในวัยแรงงานและสมาชิกบางคนที่ว่างานตามฤดูกาลเป็นจำนวนหลายคน

Smith and Zopt (1970 : 8) พบว่าระดับการศึกษาของคนที่อยู่ในสังคมชนบทนั้นมักจะต่ำกว่าคนที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง เพราะลักษณะอาชีพของชุมชนชนบทไม่ต้องการผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมากนัก และในขณะเดียวกันครอบครัวชนบทมีความต้องการแรงงานจากครอบครัวมาก ประกอบกับรายได้ของครอบครัวค่อนข้างต่ำ จึงเป็นสาเหตุให้ต้องดิ้นเดັกไว้เพื่อช่วยทำงาน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

จกฤษฎณ์ นรินดิผลดุงการ และคณะ (2532: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องความคาดหวังและความพร้อมของเกษตรกรเกี่ยวกับการทำงานในชนบทพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 38.6 ไม่พอใจในความเป็นอยู่อันเนื่องมาจากความคับแค้นในเรื่องรายได้ การพ่ายแพ้ต่อธรรมชาติและความยากลำบากในการขายผลผลิต

จากสถิติพบว่าสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ (2534 : 11) ว่าในปี พ.ศ. 2531 ประชากรในชนบทซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมในประเทศไทยมีรายได้ต่อคนเฉลี่ย 28,466 ต่อปี ในขณะที่ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองและประกอบอาชีพทางด้านอื่นๆ ที่มีใช้อาชีพเกษตรกรรม มีรายได้ต่อคนเฉลี่ย 17,135 บาทต่อปี เป็นการชี้ให้เห็นว่ารายได้และความเป็นอยู่ของประชากรในชนบทยังต่ำกว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองค่อนข้างมาก ซึ่งมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวนา ชาวไร่มีรายได้ ต่ำกว่าอาชีพอื่นนั้น ที่จะชี้ให้เห็นได้จากปัจจัยหนึ่ง คือตลาดและราคาผลผลิตของชาวนา -
(สนิท สัมตรการ 2516 : 175)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2531) พบว่าสาเหตุสำคัญของการอพยพถิ่นของคนชนบท คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจคิดเป็นร้อยละ 65.5 โดยให้เหตุผลว่าต้องการทำงานที่มีรายได้มากกว่าเดิม

ไพฑูรย์ หัตถมาศ (2523: 20) ศึกษาวิจัยภาวะการทำงานนอกการเกษตรของเกษตรกรในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองและถือครองที่ดินขนาดใหญ่ เนื่องจากไม่เสียค่าเช่า และมีรายได้จากการขายผลผลิตพอสมควร จึงค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวนาที่มีพื้นที่ถือครองขนาดเล็กและต้องเช่านา ซึ่งจะมองว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง ชาวนาประเภทหลังนี้ จึงมักจะหาทางเปลี่ยนอาชีพด้วย

ตีวรัถษ์ ตีวารมย์ (2528 อ้างใน อารยะ ภูสาหัส 2531: 9) ศึกษาพบว่า การเกิดขึ้นของการสูญเสียที่ดินที่ทำให้ชาวนากลายเป็นชาวนาไร้ที่ดินทำกิน เป็นการทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนไปสู่กรรมกร แต่ในสังคมไทย มีเหตุผลหลายอย่างที่มิได้เป็นไปตามนั้น ด้วยเหตุผลที่ขาดแคลนทุนที่จะมาอยู่ในเมือง ความชำนาญในการผลิตทางเกษตร ความรู้สึกว่าจะเมืองชูดรีดกว่าชนบทในทุก ๆ ทาง สภาพการทำกินตามธรรมชาติยังทำให้อยู่ในหมู่บ้านได้ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวนาไร้ที่ดินทำกินของไทยยังคงพึงพอใจกับการทำงานรับจ้างในท้องถิ่น

Richard Centres (1986: 216) อ้างใน นาคเจลิยว ยังนันทวัฒนา, 2530) ได้ทำการศึกษาโดยศึกษาเรื่องแรงจูงใจ และได้ยืนยันทฤษฎีลำดับขั้นตามต้องการของมนุษย์ Maslow โดย Centres ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับความต้องการความมั่นคงปลอดภัยและโอกาสในการแสดงออก (Self-expression) เขาพบว่าผู้ที่ระดับอาชีพต่ำ (Lower occupation) มักมีความปรารถนาในเรื่องความมั่นคงในการทำงานมากกว่า โอกาสในการแสดงออก ในขณะที่ผู้มีระดับอาชีพสูง (Higher Occupation) เช่น ครู แพทย์ วิศวกร คงมีความต้องการโอกาสในการแสดงออกมากกว่าความมั่นคงในการทำงาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัจจัยทางสังคม

นิรันดร์ คำวงศ์ (2508:32-42 อ้างใน นภา ชมไพบูรณ์ 2530: 23) ได้ศึกษาผลการส่งเสริมการเกษตร โดยจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่ตำบลอ้อมใหญ่ - อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่าสมาชิกกลุ่มเกษตรกรได้รับความรู้ทางเกษตรจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่วิชาการที่มีความสามารถโดยเฉพาะมาบรรยายให้คำแนะนำเป็นเรื่อง ๆ ตามคำเชิญของกลุ่มเกษตรกรเป็นโอกาสให้สมาชิกพบปะคุ้นเคยกัน แลกเปลี่ยนความรู้กัน นำความรู้ที่ได้จากการพบเห็นหรือทดลองนำไปปฏิบัติแล้วมาเผยแพร่แนะนำกันอย่างกว้างขวางเป็นที่พอใจ

บำรุง สุขพรรณ (2523) และจรินทร์ เทศวานิช (2521) (อ้างใน พนม แสงฤทธิ์ 2528:15) ให้การศึกษาที่สอดคล้องกันโดยพบว่า วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนในชนบทและมีความถี่ในการเปิดรับฟังมากที่สุด ส่วนสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มีน้อยเพราะมีปัญหาเรื่องไฟฟ้าและการคมนาคม ซึ่งผลจากการติดตามข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อมวลชนต่าง ๆ จากสื่อมวลชนเหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ชาวนาได้มีโอกาสรับรู้ถึงความเป็นไปในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันหรือการประกอบอาชีพในปัจจุบันที่ตนกำลังทำอยู่ อันจะส่งผลให้ชาวนามีการเปลี่ยนแปลงความคิดและทัศนคติที่มีอยู่เดิม

ปรีชา สุวรรณบุปผา (2531:59-68) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นของแรงงานสตรี ชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหมู่ 1 ต.สระพัง อ.เขาย้าย จ.เพชรบุรี พบว่าแรงงานสตรีส่วนใหญ่ไม่ต้องการย้ายถิ่นเพราะเป็นห่วงบุตรและญาติพี่น้อง

รัชณี คุโณปการ (2519: 52-54) ศึกษาปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินารกลุ่มเกษตรกร ที่ประกอบอาชีพทำนาในจังหวัดนครปฐมปี พ.ศ. 2518 พบว่าปัญหาหนึ่งก็คือ การขาดความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและคณะกรรมการบางส่วนไม่เต็มใจที่จะทำงานเนื่องจากไม่มีค่าตอบแทน

สุวรรณ บัวทวน (2518) ศึกษาทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่นพบว่า การติดต่อกับผู้นำภายในท้องถิ่น เช่นกำนันผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงเพื่อนบ้านมีผลทำให้ชาวนาได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดแนวคิดหรือทัศนคติใหม่ ๆ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตลอดจนการประกอบอาชีพของชาวนาชาวไร่

Dudley Kirk (1946: 148-152) ศึกษาประชากรยุโรปในช่วงปีระหว่างสงคราม พบว่า ความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นจะเป็นตัวกำหนดจำนวนปริมาณการเคลื่อนย้ายภายในประเทศ กล่าวคือในท้องถิ่นที่มีชีวิตความเป็นอยู่กับภูมิลำเนาเดิมเนื่องจากประเพณีเก่า ๆ และมีการยึดเหนี่ยวในระหว่างกลุ่มอย่างหนาแน่นนั้น ทำให้การพบปะต่อกันระหว่างท้องถิ่นมีน้อย ซึ่งเป็นผลให้การย้ายถิ่นเกิดขึ้นเป็นจำนวนน้อยได้ด้วย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งจากในประเทศและต่างประเทศพอที่จะสรุปได้ว่า ความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองของเกษตรกรนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการด้วยกันไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางคุณลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน ปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือปัจจัยทางสังคม อันได้แก่ ระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือน การรู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย ขนาดของพื้นที่ที่ถือครอง รายได้จากการขายผลผลิต ความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิม การได้รับข่าวสาร ความสัมพันธ์กับราชการ และการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร โดยเกษตรกรแต่ละกลุ่มชุมชน แต่ละบุคคลจะให้ความสำคัญต่อปัจจัย แต่ละปัจจัยแตกต่างกันไปซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร แต่ทุกปัจจัยล้วนมีผลต่อความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองของเกษตรกรในภาพรวม ดังนั้นจึงได้เสนอกรอบความคิดในการศึกษาชั้น ดังนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองของเกษตรกร

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

- ระดับการศึกษา
- ขนาดของครัวเรือน
- ความรู้จักประมาณในการ
กินการใช้จ่าย
- ขนาดของพื้นที่ที่ถือครอง
- รายได้จากการขายผลผลิต
- ความผูกพันกับสังคมท้องถิ่น
เดิม
- การได้รับข่าวสาร
- ความสัมพันธ์กับราชการ
- การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร

ความต้องการในการประกอบ
อาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง
ของเกษตรกร

แนวเหตุผลและสมมติฐานในการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมา ทำให้สามารถสร้างเป็น สมมติฐานในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดังต่อไปนี้

ระดับการศึกษา การศึกษาหมายถึงการฝึกอบรมหรือเรียนรู้จากแหล่งใด ๆ ก็ได้ ในสังคมยุคสมัยนั้น การศึกษาเป็นการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวกับเทคนิคของคน และค่านิยมทางสังคมโดยครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้าน ส่วนในสังคมปัจจุบันการศึกษาที่เป็นทางการได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว มีการประดิษฐ์สมัยใหม่ มีการพัฒนาระบบการเลี้ยงดู มีการฝึกอบรมสั่งสอนเรื่องอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมเป็นระบบ (สุขุม ศรีบุรินทร์ 2525: 113) ซึ่งสังคมในแต่ละชุมชนย่อมจะต้องมีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่บุคคลในสังคม เพื่อให้เขาเหล่านั้นรู้ถึงบรรทัดฐานของสังคม เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ และวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ โดยปริมาณการศึกษาที่สมาชิกชุมชนได้รับ ทั้งในด้านการศึกษาทางการและการศึกษาไม่เป็นทางการ หรือนอกระบบโรงเรียน จากแนวคิดเชิงทฤษฎีของ Musgrave (1967: 33-44) จะเห็นว่านอกจากพ่อและแม่จะเป็นหลักสำคัญในการเป็นผู้ขัดเกลาคือบทบาทเชิงเศรษฐกิจ คือบทบาททางอาชีพให้แก่บุคคลแล้ว โรงเรียนและกลุ่มเพื่อนก็มีอิทธิพลต่อการเข้าสู่บทบาททางอาชีพของบุคคลด้วยเช่นกัน กล่าวคือ โรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญของระบบการเลือกบทบาทที่บุคคลเข้าสู่โครงสร้างอาชีพ โดยได้รับอิทธิพลที่สำคัญจากระบบการศึกษา ระดับการศึกษาของชุมชนย่อมจะส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนในแง่ที่ว่า ยิ่งชุมชนมีระดับการศึกษาสูงเพียงไร โอกาสที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ย่อมมีมากขึ้นเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะคนที่มีการศึกษาสูงย่อมมี

ปัญญาสามารถช่วยตัวเองและผู้อื่นได้มาก หาข้อมูลและแนวทางในการแก้ไข ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้มาก การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดสถานภาพ บทบาทของบุคคล อันจะมีผลเชื่อมโยงต่ออำนาจ การตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลด้วย (แอนก นิคมภักดิ์ 2520: 21) แต่ Smith and Zopf (1970: 8) พบว่าระดับการศึกษาของคน ที่อาศัยอยู่ในสังคมชนบทนั้นมักจะต่ำกว่าคนที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง เพราะคน ชนบทมีความต้องการแรงงานจากครอบครัวมาก ประกอบกับรายได้ของครอบครัวค่อนข้างน้อย จึงเป็นสาเหตุให้ต้องดิ้นเดັกไว้เพื่อช่วยทำงาน

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 1 เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง น่าจะมีความ ต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ขนาดของครัวเรือน การเป็นสมาชิกของครัวเรือนของบุคคล คือ จากการมีส่วนร่วมในการจัดหาสิ่งอุปโภคในการดำรงชีวิต รับประทานอาหารร่วมกัน ร่วมกันออกค่าใช้จ่ายในการจัดหาสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และยกย่องให้สมาชิกคนหนึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2533) ชีวิตครอบครัวไทยนั้นมีธรรมเนียมประเพณีที่ให้ความสำคัญแก่ญาติมาก สามารถที่จะนำมาใช้อธิบายแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ตลอดจนความเชื่อทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งการที่ญาติแต่ละคน จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ดีนั้น ก็จะต้องอยู่ใกล้ชิดกันพอสมควร ซึ่งการที่ญาติแต่ละคน จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ดีนั้น ก็จะต้องอยู่ใกล้ชิดกันพอสมควร การดำเนินชีวิตภายในครอบครัวทุกคนในกลุ่มพึง มีความรับผิดชอบต่อกัน และต้องช่วยเหลือกันทำงานตามบทบาทและหน้าที่ ตลอดจนการเรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตของพ่อแม่หรือช่วยเหลือกันประกอบอาชีพ (David Cooke 1971: 103) และจากงานวิจัยของ Sanderson (1948:223 อ้างในพนม แฝงฤทธิ์ 2528: 13) พบว่าขนาดครอบครัวของชาว

ชนบท โดยเฉพาะครอบครัวชาวนาจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าครอบครัวของชาวเมือง เนื่องจากต้องการแรงงานช่วยในการทำงานแม้ว่าตามสภาพเป็นจริงที่ปรากฏจะไม่ได้ใช้แรงงานทั้งหมดก็ตาม และจากการที่ครอบครัวของชาวนาที่ขนาดใหญ่เช่นนี้ จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายมาก เพราะหัวหน้าครอบครัวจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกที่ไม่อยู่ในวัยแรงงาน และสมาชิกบางคนที่ว่างานตามฤดูกาลเป็นจำนวนหลายคน นอกจากนี้ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2522: 27) ทำการศึกษาสภาพทั่ว ๆ ไปของชาวนาในจังหวัดขอนแก่นและเขียงราย พบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิก 5-7 คน จะมีปัญหาในเรื่องรายได้ไม่พอใช้จ่าย น้อยกว่าครอบครัวที่มีสมาชิกระหว่าง 8-10 คน และครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า 10 คนขึ้นไปตามลำดับ เพื่อที่จะเพิ่มรายได้ ชาวนาจึงมักจะส่งลูกหลานออกไปทำงานนอกท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยหัวหน้าครอบครัวเรือนยังคงประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อยู่ แม้จะไม่ได้รับผลประโยชน์ก็ตาม เนื่องจากว่าจะต้องรับภาระเลี้ยงดูสมาชิกภายในครอบครัวอีกหลายคน จึงไม่สามารถเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 2 เกษตรกรที่มีครัวเรือนขนาดเล็ก น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีครัวเรือนขนาดใหญ่

ความรู้จักประมาณในการกินการใช้ ความรู้จักประมาณในการกินการใช้ หมายถึงค่านิยมทางสังคมที่ควบคุมการกินอาหารและการใช้สิ่งของต่าง ๆ ของมนุษย์ให้เป็นไปอย่างประหยัดคุ้มค่า และเหมาะสมกับฐานะ ค่านี้นี้มีความหมายตรงข้ามกับความฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักประมาณ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2531: 76) โดยจากทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทของสัญญาสัญญาวิวัฒน์ (2534: 62-64) จะเห็นได้ว่า คนที่พึ่งตนเองได้ทางจิตเจ้านั้น เป็นคนที่เข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้ พึ่งตนเองและยังเป็นคนที่รู้จักพอไม่โลภมากเกินไป ไม่มีความอยากดี อยากได้จนเกินความสามารถของตน ซึ่งหากมีบุคคลประเภทนี้ยิ่งมากขึ้นเพียงใด ย่อมจะยิ่งช่วยทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มากขึ้นเพียงนั้น

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 3 เกษตรกรที่มีความรู้จักประมาณในการกินการ
ใช้สูง น่าจะมีความต้องการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่า
เกษตรกรที่มีความรู้จักประมาณในการกินการใช้ต่ำ

ขนาดของพื้นที่ที่ถือครอง ประชากรในชนบทของประเทศไทย
ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมดังนั้นลักษณะและขนาดของการถือครองที่ดิน จึงมี
ความสำคัญอย่างมากต่อการประกอบอาชีพและเป็นเครื่องกำหนดรายได้ของ
ครอบครัวด้วย โดยผู้ที่มีที่ดินถือครองมากย่อมจะมีฐานะรายได้ความเป็นอยู่ที่
ดีกว่าผู้ที่มีที่ดินถือครองขนาดเล็ก หรือผู้ที่ไม่มียากินต้องเช่านา (รังสรรค์
ธนะพรพันธ์ 2520: 36) อาจกล่าวได้ว่า ขนาดที่ดินถือครองเป็นตัวชี้วัดที่ดี
ที่สุดในแง่เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Economic resource) (ศิริรัตน์
บำรุงกรณ์ 2522: 31) และจากงานวิจัยของไพฑูรย์ หัตถมาศ (2523:20)
ได้ศึกษาวิจัยภาวะการทำงานนอกรเกษตรของเกษตรกรในภาคเหนือของ
ประเทศไทย พบว่า ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองและถือครองที่ดิน
ขนาดใหญ่ เนื่องจากไม่เสียค่าเช่าและมีรายได้จากการขายผลผลิตพอสมควร
จึงค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวนาที่มีพื้นที่ถือครองขนาดเล็กและต้อง
เช่านา ซึ่งจะมองว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง ชาวนาประเภทหลังนี้จึง
มักจะหาทางเปลี่ยนอาชีพด้วยการนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพอย่างอื่น ส่วน
ศิริรักษ์ ศิวรมย์ (2528 อ้างใน อารยะ ภูสาหัส 2531: 9) พบว่า การเกิด
ขึ้นของการสูญเสียที่ดินทำให้ชาวนากลายเป็นชาวนาไร้ที่ดินทำกิน เป็นการทำให้
เกิดการเคลื่อนย้ายคนไปสู่กรรมกร แต่ในสังคมไทยมีเหตุผลหลายอย่างที่ไม่
มิได้เป็นไปตามนั้น ด้วยเหตุผลที่ขาดแคลนทุนที่จะมาอยู่ในเมือง ความชำนาญ
ในการผลิตทางเกษตร ความรู้สึกที่เมืองชุกชุมกว่าชนบทในทุก ๆ ทาง สภาพ
การทำกินตามธรรมชาติยังทำให้อยู่ในหมู่บ้านได้ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้
ชาวนาไร้ที่ดินทำกินของไทย ยังคงพึงพอใจกับการทำงานรับจ้างในท้องถิ่น

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 4 เกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ที่ถือครองมาก น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่า เกษตรกรที่มีขนาดของพื้นที่ที่ถือครองน้อย

รายได้จากการขายผลผลิต รายได้และสิ่งตอบแทนที่ได้จากการทำงาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อการทำงานของบุคคล (Von Haller H. Gilmer 1966: 225) โดยเฉพาะสิ่งตอบแทนที่เป็นธรรมย่อมก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน (จารุวรรณ บุญะวันตัง 2535: 14) ดังแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (1970) ที่จะเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะเรียงลำดับจากน้อยไปหามากและสามารถเรียงลำดับความสำคัญจากความต้องการระดับต่ำสุดจนถึงสูงสุด ประการแรกคือความต้องการทางสรีระ ซึ่งเป็นไปเพื่อการอยู่รอดในการตอบสนองความต้องการด้านปัจจัยสี่ รายได้จากการขายผลผลิตจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการประการแรกของมนุษย์ได้ และจากทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 63) จะเห็นว่าการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจมีผลให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางหนึ่ง โดยการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตนเองได้ มีรายได้พอเพียงสำหรับซื้อหาอาหาร หรือปัจจัย 4 ได้ สนิท สัมครการ (2516: 175) กล่าวว่า มูลเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวนา ชาวไร่ มีรายได้ต่ำกว่าอาชีพอื่นนั้นสามารถที่จะชี้ให้เห็นได้จากปัจจัยหนึ่ง คือ ตลาดและราคาผลผลิตของชาวนา โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรกรรมและสหกรณ์ (2534: 11) พบว่าในปี พ.ศ. 2531 ประชากรในชนบทซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมในประเทศไทยมีรายได้ต่อคนเฉลี่ย 28,466 ต่อปี ในขณะที่ประชากรที่อาศัยอยู่ในในเมืองและประกอบอาชีพทางด้านอื่น ๆ ที่มีใช้อาชีพเกษตรกรรม มีรายได้ต่อคนเฉลี่ย 47,135 บาทต่อปี เป็นการชี้ให้เห็นว่ารายได้และความเป็นอยู่ของประชากรในชนบทยังต่ำกว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองค่อนข้างมาก ซึ่ง

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2531) พบว่าสาเหตุสำคัญของ การอพยพย้ายถิ่นของคนชนบท คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจคิดเป็นร้อยละ 65.5 โดยให้เหตุผลว่าต้องการทำงานที่มีรายได้มากกว่าเดิม

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 5 เกษตรกรที่มีรายได้จากการขายผลผลิตสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้จากการขายผลผลิตต่ำ

ความผูกพันกับสังคมท้องถิ่น องค์ประกอบของความผูกพันที่มีต่อสังคม (Social bond) ในความหมายที่กว้างก็คือ ความใส่ใจต่อผู้อื่น ต่อความคิดเห็น และความหวังของผู้อื่นที่อยู่ในกรอบของกฎหมาย ความคิดเห็นและความคาดหวังของผู้อื่น เรื่องเดียวกับบรรทัดฐานของสังคม (Hindelang 1973: 473) ความผูกพัน เป็นความรู้สึกผูกพันหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี (Superego or conscience) อันเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะของการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนอื่น ๆ หรือของสังคมส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ความรู้สึกผูกพันต่อผู้อื่นนั้น จึงคือเรื่องของการรับเอาบรรทัดฐานของสังคมเข้าไปในตัวบุคคล และบรรทัดฐานของสังคมก็คือความหมายที่ใช้ร่วมกันของสมาชิกของสังคม สำหรับการขัดเกลาทางสังคมนั้นเป็นกระบวนการที่มนุษย์เรียนรู้ยอมรับค่านิยม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อจะได้มีสถานภาพและปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ที่สังคมต้องการเป็นการเรียนรู้บทบาทในอนาคตที่กลุ่มยอมรับ ซึ่งถ้าใครไม่ปฏิบัติตามสังคมจะไม่ยอมรับเป็นสมาชิก สิ่งที่เรียนรู้อาจจะแสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์โดยบุคคลจะต้องผูกพันกับโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ ความผูกพันนี้แสดงออกในรูปแบบที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทในเรื่องต่าง ๆ เช่น

การทำงาน การปกครอง การศาสนา การนันทนาการ เป็นต้น (สุพิตรา สุภาพ 2534: 48) และเนื่องจากสังคมแต่ละสังคมต่างมีแบบแผนการดำเนินชีวิตหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป สมาชิกแต่ละคนย่อมได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมโดยการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในด้านคุณค่า ความเชื่อถือ ประเพณีพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งยังผลให้สมาชิกในสังคมนั้นเคยชินกับวัฒนธรรมของตนและจะเกิดความรู้สึกแปลกหรือไม่ยอมรับสิ่งที่แตกต่างจากลักษณะเดิมของตน และมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าวัฒนธรรมของตนดีที่สุดหรือเหนือกว่าผู้อื่น (เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์ 2537: 31) ดังที่ Peter Uhlenberg (1973: 309) ได้กล่าวถึงลักษณะบางประการของผู้ไม่อพยพย้ายถิ่นว่าคุณที่มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชุมชน จะไม่ยอมออกไปจากท้องถิ่นเดิมของตน ตัวอย่างเช่น ชาวอาปาเลเชียน ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อถิ่น ต่อวัฒนธรรมต่อสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่นและปลอดภัยจะไม่อพยพไปจากถิ่นเดิม เพราะการอพยพเท่ากับการเข้าไปสู่วิถีชีวิตแห่งความตาย โดย Uhlenberg ได้อ้างถึง Jack E. Weller ว่า กลุ่มดังกล่าวจะเข้าไปผสมกลมกลืนกับกลุ่มอื่นได้ยากมาก ชีวิตของพวกนี้จะยึดแน่นอยู่กับโบสถ์ครอบครัวและวิถีชีวิตที่คุ้นเคยอยู่ก่อน

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานได้ว่า

สมมติฐานที่ 6 เกษตรกรที่มีความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิมสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่า เกษตรกรที่มีความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิมต่ำ

การได้รับข่าวสาร หมายถึง การติดตามข่าวสารจากทางสื่อมวลชน รวมไปถึงการติดต่อกับบุคคลภายในและภายนอกชุมชนที่ตนอาศัยอยู่เป็นวิถีทางที่ทำให้เกษตรกรได้รับรู้สภาวะการณ์ต่าง ๆ ของสังคมภายในและภายนอกท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนความรู้อันจะมีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของเกษตรกรแต่ละคน เกิดการเปรียบเทียบถึงผลดีและผลเสียใน

เรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับฟังมา โดยอาจจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการประกอบอาชีพของบุคคลด้วย (พนม แฝงฤทธิ์ 2528: 15) โดยจาก ทฤษฎีการฟังตนเองของชุมชนชนบท ของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 63) การฟังตนเองได้ทางเทคโนโลยี จะทำให้ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้เทคโนโลยียังอาจช่วยในการสื่อสารติดต่อกับภายนอก ชุมชน ทำให้ได้ข่าวสารที่ดีทันต่อเหตุการณ์ และงานวิจัยของ บำรุง สุขพรรณ (2523) และจรินทร์ เทศวานิช (2521) (อ้างใน พนม แฝงฤทธิ์ 2528: 15) ได้ให้การศึกษาที่สอดคล้องกันโดยพบว่า วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนใน ชนบทและมีความถี่ในการเปิดรับฟังมากที่สุด ส่วนสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์มีน้อยเพราะมีปัญหาเรื่องไฟฟ้าและการคมนาคม ซึ่งผลจากการติดตามข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อมวลชนเหล่านี้ก็มีส่วนทำให้ชาวนาได้มีโอกาสรับรู้ถึง ความเป็นไปในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตประจำวันหรือการประกอบอาชีพในปัจจุบันที่ตนกำลังทำอยู่ อันจะส่งผลให้ชาวนามีการเปลี่ยนแปลงความคิดและทัศนคติที่มีอยู่เดิม ส่วนสุวรรณ บัวทวน (2518) ศึกษาพบว่า การติดต่อกับ ผู้นำภายในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึง เพื่อนบ้านมีผลทำให้ชาวนาได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดแนวคิดหรือทัศนคติใหม่ ๆ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตลอดจนการประกอบอาชีพของชาวนาชาวไร่

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 7 เกษตรกรที่มีการได้รับข่าวสารมาก่อนจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีการได้รับข่าวสารน้อย

ความสัมพันธ์กับราชการ ความสัมพันธ์กับราชการ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนกับราชการไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างชุมชนทั้งชุมชนกับหน่วยงานราชการโดยหัวหน้าของหน่วยงานทั้งสอง ซึ่งการติดต่อกันระหว่างสังคมนี้จะช่วยส่งเสริมการฟังตนเองของชุมชนชนบทเพราะในทางทฤษฎีถือว่าข้าราชการหรือหน่วยราชการเป็นแหล่งทุน แหล่งความรู้และ

แหล่งอำนาจ การติดต่อกับหน่วยราชการจึงมีโอกาสดำเนินการได้ประโยชน์มากประโยชน์ที่นี้คือการพึ่งตนเอง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2531: 78) สำหรับบทบาทของเกษตรกรที่ผ่านมามีจะดำเนินการตามแนวทางของรัฐที่ได้กำหนดให้เป็นส่วนใหญ่ และเมื่อรัฐถอนตัวออกไปหรือโครงการสนับสนุนสิ้นสุดลง เกษตรกรก็มักจะไม่สามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเอง (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ 2527: 206) ดังงานวิจัยของ นิรันดร์ คำวงศ์ (2508: 33-42 อ้างใน นภา ชมไพบูลย์ 2530: 23) ได้ศึกษาผลการส่งเสริมการเกษตร โดยจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่ตำบล อ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่าสมาชิกกลุ่มเกษตรกรได้รับความรู้ทางเกษตรจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่วิชาการที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะบรรยายให้คำแนะนำเป็นเรื่อง ๆ ตามคำเชิญของกลุ่มเกษตรกรเป็นโอกาสให้สมาชิกพบปะคุ้นเคยกัน แลกเปลี่ยนความรู้กัน นำความรู้ที่ได้จากการพบเห็นหรือทดลองนำไปปฏิบัติแล้วมาเผยแพร่แนะนำกันอย่างกว้างขวางเป็นที่พอใจ และรัชนี้ คุโณปการ (2519 : 52-54) ศึกษาปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร ที่ประกอบอาชีพทำนาในจังหวัดนครปฐม ปี พ.ศ. 2518 พบว่าปัญหาหนึ่งก็คือ การขาดความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 8 เกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับราชการสูง

น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตน

เองมากกว่าเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับราชการต่ำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร

การรวมกลุ่มเป็นกระบวนการ

การเรียนรู้อย่างหนึ่งที่จะเสริมสร้างให้เกษตรกรตระหนักถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานพร้อมกับความรู้ในเรื่องของการจัดการ และการบริหารจากการดำเนินงานของกลุ่ม การรวมกลุ่มเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองของเกษตรกรทางเศรษฐกิจ และทางการเมืองซึ่งจะมีผลทำให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น (สุขุม อุตวาวนุณิชัย 2527 : 34-37) การพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ซึ่งนอกจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาแล้ว โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะต้องมีความยินดีในการพัฒนาตนเอง และต้องยืนอยู่บนขาของตนเองด้วย (นภา ชมไพบุลย์ 2530 : 30) ดังเช่น การที่จะเผยแพร่เทคนิคการเกษตรใหม่ๆ ให้ถึงมือเกษตรกรอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องมีองค์ประกอบของเกษตรกรเป็นฐานรองรับอยู่ในท้องถิ่นโดยองค์ประกอบของเกษตรกรจะเป็นตัวกลางรับการเผยแพร่เทคนิคการเกษตรใหม่ๆ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและนำไปให้กับเกษตรกร (แฟรงค์ แองกอล์ฟ โห้ม และคณะ 2526 : 6-7) และจากงานวิจัยของ ศิริ ภาสูก (2528 : 78-85) ได้ศึกษาพบว่ากลุ่มเกษตรกรที่มีการพัฒนาก้าวหน้ามีบทบาทในการช่วยเหลือต่อเกษตรกร ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก โดยส่งผลกระทบทางตรงคือช่วยยกระดับรายได้ของสมาชิกให้สูงขึ้น และมีผลกระทบทางอ้อม คือช่วยกระจายรายได้ให้เป็นธรรมยิ่งขึ้นส่งเสริมการพึ่งตนเองในหมู่เกษตรกร รวมไปถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้

ได้ร่วมคิด

จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งเป็นสมมติฐานว่า

สมมติฐานที่ 9 เกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรสูงน่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรต่ำ

สรุปสมมติฐานที่ใช้ในการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำ

สมมติฐานที่ 2 เกษตรกรที่มีครัวเรือนขนาดเล็ก น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีครัวเรือนขนาดใหญ่

สมมติฐานที่ 3 เกษตรกรที่มีความรู้จักประมาณในการกิน-การกินการใช้สูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีความรู้จักประมาณในการกินการใช้ต่ำ

สมมติฐานที่ 4 เกษตรกรที่มีขนาดของพื้นที่ที่ถือครองมาก น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีขนาดของพื้นที่ที่ถือครองน้อย

สมมติฐานที่ 5 เกษตรกรที่มีรายได้จากการขายผลผลิตสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้จากการขายผลผลิตต่ำ

สมมติฐานที่ 6 เกษตรกรที่มีความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิมสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิมต่ำ

สมมติฐานที่ 7 เกษตรกรที่มีการได้รับข่าวสารมาก น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่าเกษตรกรที่มีการได้รับข่าวสารน้อย

สมมติฐานที่ 8 เกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับราชการสูง น่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่า เกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับราชการต่ำ

สมมติฐานที่ 9 เกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร สูงน่าจะมีความต้องการในการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นของตนเองมากกว่า เกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรต่ำ

นิยามเชิงความคิด

ความต้องการ หมายถึง สภาวะที่บุคคลขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งการขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลนั้น เป็นผลมาจากการเรียนรู้ของ บุคคลที่ทำให้บุคคลยึดติดกับสิ่งนั้น เมื่อสิ่งนั้นขาดหายไปหรือไม่เพียงพอก็จะ เกิดความต้องการ

เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบการเกษตรกรรม คือ บุคคลผู้มีอาชีพเกี่ยวกับการทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และกำลังประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักอยู่ในเขตพื้นที่ศึกษา

การประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่น หมายถึง การทำงานหา หาเลี้ยงชีพของเกษตรกรเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในเขตพื้นที่ที่บุคคลนั้นมีถิ่นฐานภูมิลำเนาอยู่ หรือเป็นพื้นที่ที่บุคคลได้อาศัยตั้งครัวเรือนอยู่ โดยมีความรู้สึกผูกพันต่อพื้นที่นั้นเสมือนเป็นถิ่นฐานภูมิลำเนาของตน

ขนาดของครัวเรือน หมายถึง บุคคลคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่อาศัยรวมกันกินและใช้เครื่องอุปโภคบริโภคร่วมกัน บุคคลที่แยกการกิน และการใช้เครื่องอุปโภคบริโภคต่างหาก ถึงแม้ว่าจะอยู่อาศัยในบ้านเดียวกันก็ให้ถือว่าเป็นคนละครัวเรือน อนึ่ง หากกลุ่มบุคคลดังกล่าวมิได้อยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน แต่กินและใช้เครื่องอุปโภคบริโภคร่วมกัน ให้ถือว่าเป็นครัวเรือนเดียวกัน

ความรู้จักประมาณในการกินการใช้ หมายถึง การยึดถือค่านิยมทางสังคมของบุคคลที่มีต่อการควบคุมการกินอาหารและการใช้สิ่งของต่างๆ ของมนุษย์ให้เป็นไปอย่างคุ้มค่าและเหมาะสมกับฐานะ

ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง เนื้อที่ทั้งหมดของที่ครัวเรือนเกษตรของเกษตรกรที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่างคงในลักษณะของผลประโยชน์ในที่ดิน ทั้งนี้โดยคำนึงถึงกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงของที่ดินนั้น ๆ

รายได้จากการขายผลผลิต หมายถึง สิ่งตอบแทนเป็นจำนวนเงินที่ได้เป็นรายปีจากการขายสินค้าทางการเกษตรที่เป็นผลพลอยได้โดยอาศัยแรงงานจากคนหรือเครื่องจักรของเกษตรกรในท้องถิ่น โดยใช้เกณฑ์อ้างอิงจากรายได้เฉลี่ยปีเพาะปลูก 2534/2535 กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรกฎาคม 2536)

การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้อย่างเป็นทางการในระบบโรงเรียน จากครูผู้สอน และมีใบรับรองวิทยฐานะเมื่อเรียนจบหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการให้การยอมรับ

ความผูกพันกับสังคมท้องถิ่นเดิม หมายถึง ความรู้สึกที่ว่าคุณเองนั้นมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความเจริญก้าวหน้าของส่วนรวม และตนเองควรมีชีวิตหนึ่งเพื่อส่วนรวมในถิ่นฐานชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่มา นาน ซึ่งจะเป็นความรู้สึกต่อ

1. บุคคลที่อยู่ในชุมชน
2. การสร้างและรักษาสาธารณสมบัติ
3. กิจกรรมที่ได้จัดขึ้นในชุมชน

การได้รับข่าวสาร หมายถึง การได้รับเนื้อหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ข่าวสารต่างๆ จากทางสื่อมวลชนอื่น ได้แก่

1. หนังสือพิมพ์
2. โทรทัศน์
3. วิทยุ

ความสัมพันธ์กับราชการ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างเกษตรกรกับบุคคลหรือหน่วยงานของทางราชการที่เข้าไปมีบทบาทต่อเกษตรกร ตั้งแต่ก่อนการลงมือทำการเกษตรแต่ละชนิด จนไปถึงการให้สินเชื่อเพื่อการผลิต กรรมวิธีการผลิต การรวบรวมผลผลิต การขนส่งและการจำหน่าย

การเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกร หมายถึง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือทำกิจกรรมกับกลุ่มที่มีการรวมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรของผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ โดยมีวัตถุประสงค์ตั้งข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้

1. เผยแพร่ความรู้วิชาการ
2. การปรับปรุงสังคมเกษตรและพัฒนาสมาชิก
3. การรวมกันซื้อปัจจัยการผลิตและรวมกันขายผลผลิต
4. การจัดหาสินเชื่อบริการสมาชิก
5. การรับบริการจากรัฐ